

ÇEVRENİN DİLİ VE KENT EKOLOJİSİNE YANSIMASI *

The Language of Environment and Its Reflection to Urban Ecology

Doç.Dr. Şafak KAYPAK

MKÜ İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Kentleşme ve Çevre Sorunları Anabilim Dalı

Yaprak, Ş. (2017). “Çevrenin Dili ve Kent Ekolojisine Yansımaları”, Vol:3, Issue:14; pp:60-71 (ISSN:2149-8598)

ARTICLE INFO

Article History

Makale Geliş Tarihi

Article Arrival Date

30/07/2017

Makale Yayın Kabul Tarihi

The Published Rel. Date

30/08/2017

Anahtar Kelimeler

Doğa, çevre, dil, çevrenin dili,
ekoloji, kent ekolojisi

Keywords

Nature, environment,
language, language of
environment, ecology, urban
ecology

ÖZ

Bu çalışma, çevrenin dilinin kent ekolojisine yansımaları şeklini incelemeyi amaçlamaktadır. Dil, duygu ve düşünceleri aktarmada kullanılan bir iletişim aracıdır. Çevrenin dili, doğanın kendisini ifade şeklidir. Aslında sözsüz, sessiz bir dildir. Bazen bu sessiz dil sesliye döner. O zaman iş isten geçmiş olur. İnsan doğanın bir parçası olmasına rağmen, doğayı var olduğu bir yer, yani amaç olarak değil de, kullandığı, yararlandığı bir araç olarak görmüştür. Yıllar boyu yaşadığı çevrenin içindeki her şeyin sahibinin kendisi olduğunu ve her şeyin üstesinden gelebileceğini düşünmüştür. Hızlı teknolojik gelişmeler, nüfus artışı, kentleşme ve sanayileşmenin doğa üzerindeki baskısı çevreyi bozucu etkiler yapmaktadır. Bu nedenle, ekolojik olarak sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamın önemine vurgu yapılmaktadır. Önemli olan bu sözsüz dili okumaktır. Gelecek nesillere yaşanabilir bir çevre bırakabilme bağlamında çevrenin dilini okumanın önemi giderek artmaktadır.

ABSTRACT

This study aims to examine the reflection of the language of environment to urban ecology. Language is a communication tool used to convey feelings and thoughts. The language of environment is the expression of nature itself. In fact, it is a silent and tacit language. Sometimes this silent language becomes audible. At that time, it becomes too late. Although man is a part of nature, he regards nature as a tool that he uses and benefits, not a place where he exists, not as a purpose. He thought that everything in the surrounding nature was his own, and he can overcome everything. Rapid technological developments, population growth, urbanization and the pressures of industrialization on nature increase the environmental problems. The important thing is to read this non-verbal language. For this reason, it is emphasized the importance of living in an environment that is ecologically healthy and balanced. In the context of leaving a livable environment for future generations, the importance of reading the language of environment is increasing.

1. GİRİŞ

İnsan yeryüzünde ortaya çıktığı andan itibaren doğa ile mücadele etmiştir. Yarattığı kültür gücüyle doğa koşullarının tutsağı olmamış; bu koşulları kendi yararı doğrultusunda değiştirmiştir. Çeşitli aletler, araç ve gereçler yapmış, yeni üretme, kullanma, yerleşme yöntemleri geliştirmiş ve doğa karşısında mekân ve zamana göre farklı biçim ve düzeylerde uygarlıklar yaratmıştır. Doğa, insanın yaşamını sürdürürken beslenme, barınma, üretme gibi biyolojik ve kültürel nitelikli her türlü ihtiyacını karşılayacak alıcı bir kaynak ve atıkları verici bir ortam olarak işlev görmüştür. Doğa, insanın hizmetinde sadece bir madde ve “nesne” olarak algılanmıştır. Günümüzde, insan nüfusunun büyük bir kısmı kentlerde yaşamaktadır. Kentler canlı-cansız birliktelikleriyle ekolojik yaşam ortamları oluşturmaktadır. Ancak, büyük bir hızla yeşilin en az olduğu beton diyarlarına dönmektedirler. Hava, toprak ve su kirlenmesi sonucu ekolojik sistemin bozulması yüzyılımızda önemini artırmaktadır.

Bütün dünyada olduğu gibi, ülkemizde de çevre olaylarına karşı artan bir duyarlılık gözlenmektedir. Aslında, bu duyarlılık artışı çaresiz kalmanın zorunlu bir sonucudur. Çünkü insanoğlu ilk defa çevresinde gücünü aşan sorunlar ile karşılaşmaktadır. Doğal olarak her canlı varlığın temel amacı, yaşamak ve varlığını sürdürmektir. İnsanların iyi bir çevrede, temiz hava, temiz su ve yeşil bir ortamda yaşama isteği doğal bir gereksinimin sonucudur. Yaşanılan çevre, sadece yerel, bölgesel, ulusal boyutta değil, dünyayı kapsayan küresel bir boyuttadır. Dünyanın herhangi bir yerinde olan çevreye ilişkin

*Bu çalışma 11-14 Mayıs 2017 tarihleri arasında Gaziantep'te düzenlenen AL-FARABİ Kongresinde sunulan çalışmanın genişletilerek hazırlanmıştır.

sorun yayılma eğilimi göstermektedir. Her şeyden önce, sanayileşme ve kentleşmenin yarattığı asit yağmurları, ormanların kuruması, erozyon, çölleşme, nükleer denemeler, ozon tabakasındaki incelmeye yarattığı sera etkisi gibi çevre sorunları uluslararası küresel sorunlardır. Yağmur ormanlarının azalması dünya iklimini etkilemekte, deniz seviyesi yükselmekte, tayfunlar, kasırgalar, seller, depremler daha sık olmakta, nükleer patlama ve sızmalar bütün dünyaya radyasyon saçmakta; sadece, bugünkü yaşamı değil geleceğimizi de etkiler hale gelmektedir.

Gelinen noktada anlaşılmalıdır ki; çevre insana değil, insan çevreye aittir. İnsan, canlı bir varlık olarak doğal zincirin ekolojik bir halkası, sadece bir parçasıdır. Yeryüzündeki bütün canlılar, güneş ve diğer doğal cansız kaynakları kullanma yolu ile yani besin zinciri ile birbirlerine bağımlıdır. Çevresel değerlerin korunmasına yönelik olarak harcanan çabalar, insanlığın, diğer canlılar ile birlikte barış içinde bir arada yaşamasına katkı sağlayan hizmetler olarak düşünülmelidir. Yaşadığımız çevre taşıma kapasitesinin üstünde yük yüklenmiştir. Artık taşıyamamakta ve ses vermektedir. Eğer, çevrenin ne söylediğine dikkat etmezsek, kendi bindiğimiz dalı kesmiş gibi olacağız. Bu bağlamda, kent ekolojisi ile sorumluluk olgusunun bütünleşik bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir. Bütün bu gelişmeler, insanları, olaylara sürdürülebilir bütüncül bir bakış açısı ile bakmak zorunda bırakmıştır.

2. ÇEVRE KAVRAMI VE ÇEVRENİN DİLİ

Çevre içeriği geniş kavramlardandır. Türk Dil Kurumu sözlüğünde, *çevre kavramı dar anlamıyla*, bir şeyin yakını, dolay, etraf, kişinin içinde bulunduğu toplumu oluşturan ortam, aynı konu ile ilgisi bulunan kimselerin tümü, bir kimse ile ilişkisi bulunanlar, muhit diye; *Geniş anlamda*, insan etkinlikleri ve canlı varlıklar üzerinde dolaylı ya da dolaysız bir etkide bulunabilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik ve toplumsal etkenlerin belirli bir zamandaki toplamı şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2016). Böyle tanımlandığında, çevrenin kapsamadığı hiçbir alan ve süreç kalmaz. Çevre içine giren öğeler; insanla birlikte tüm canlı ve cansız varlıklar ve canlı varlıkların eylemlerini etkileyen ya da etkileyebilecek fiziksel, kimyasal, biyolojik, toplumsal nitelikteki tüm etkenlerdir (Keleş vd., 2009: 51).

Her canlı bir çevreye doğar. Hiçbir canlı ve hiçbir şey boşlukta olmadığına göre mutlaka içinde varolacağı bir çevresi; belli yaşam ortamları vardır. Canlılar, doğada kendileri için en uygun ortamlarda yaşamaktadırlar. Canlıların içinde yaşadıkları ortama “doğal çevre” denmektedir. Bu ortamı canlı ve cansız varlıklar oluştururlar. Canlı varlıklar arasında insan, hayvan, bitki ve mikroorganizmalar; cansız varlıklar arasında da, hava, toprak, su, sıcaklık ve ışık sayılabilir. Boyutları ve buldukları ortam farklı olsa da her tür bir çevre içinde bulunur. Canlıların olabilmeleri için çevre olmalıdır. Bu niteleme soyut anlamda çevreyi değil, içinde canlı bulunan somut çevreyi anlatır. Canlı için önemli olan içinde canlı bulunan çevredir. İçinde canlı yaşamadıktan sonra boş çevrenin bir anlamı yoktur. Boş çevrede, canlı yaratığı olmayan dolu çevrede yaşamın gerçekleşmeyeceği açıktır. Canlı olmazsa bir anlamı yoktur. Canlı ve çevre gibi iki ayrı bütünlüğün var olması ve ikisi arasında ilişkinin olması gerekir. Canlıların, çevre elemanlarıyla ilişkili olan eylem ve etkinliklerinin oluşumu için gerekli ve yeterli koşul, çevreyle ilişkili ortak bir ‘dil’ geliştirmektir (Kaypak, 2014:67).

Dil, insanlar arasında anlaşmayı sağlayan doğal bir araç, lisan diye tanımlanır. Dil hem fiziksel, biyolojik, hem de sosyo-kültürel anlamda insan yaşamının en önemli aracıdır. *Fiziksel anlamda dil*; maddi anlamda somut ve maddi olmayan soyut bir şekilde karşımıza çıkar. Dil, biyolojik temelde alındığında, ağız boşluğunda, tatmaya, yutkunmaya, sesleri boğumlamaya yarayan etli, uzun, hareketli bir organdır. Dil kemiği olmayan en büyük kastır. Ön taraftaki büyük ve arka taraftaki yutağın başladığı yerdeki küçük dilden oluşur. *Sosyal bir içerikle dil*, insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için sözcüklerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma olarak tanımlanır. *Kültürel anlamda dil*; kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa semboller yardımı ile aktarılmasını ifade eder (Kaypak, 2014:69).

Dil bir iletişim aracıdır. *İletişim*, bilgi, duygu fikir, ve becerilerin çeşitli yollarla başkalarına iletilmesidir (Kaypak, 2014:7). İletişim doğrudan dilin veya sözün kullanımıyla olabildiği gibi semboller, beden hareketleri, renkler, suskunluk gibi söz kullanımı olmaksızın da gerçekleştirilebilir. Dile dayanan sözlü iletişim, konuşma veya yazılı iletişim şeklinde uygulamaya geçirilebilir. Duygu ve düşüncelerin bir bilgi olarak aktarılmasındaki eylemler ve eylemlerin biçimi iletişimin nasıl gerçekleşeceğini belirler. Bir fikrini iletmek isteyen kişi önce fikrini oluşturur. Fikir iletişimin içeriğidir. Gönderici iletmek istediği fikri kodlar ve bir ileti haline getirerek simgeleştirir ve alıcıya bir kanal aracılığı ile gönderir (Zillioğlu, 2009:8). Cansızlar, iletişimlerimizde yer alan araçlar; canlılar ise, iletişimlerimizin hedefleridir.

İletişim iki taraflıdır; kişiye değil, kişiyle yapılır. Sadece laf anlatılmaz. İletişimin olduğu her yerde etkileşim, etkileşimin olduğu her yerde iletişim vardır (Zillioğlu,1996:3).

Öyleyse, dil insan yaşamında temel bir bağlantı işlevi görür. Dil sayesinde, başkalarına düşüncelerimizi anlatabilir, onların duygu ve düşüncelerini anlayabiliriz. İnsanlar konuşurken, dinlerken, düşünürken, yazarken, dili, çoğunlukla da anadili kullanır. Rüyalar bile dil'siz değildir (Zillioğlu, 1996:12). Dil işaretlere dayanır. İşaretler, olayları simgesel olarak ifade eder ve anlam kazandırır. Bir işaret, onun anlamını bilen kişinin zihninde, işaret edilen şeyi canlandırır; işaret edilen şey de işareti göz önüne getirir. İşaretler doğal ve yapay olmak üzere ikiye ayrılır. Doğal işaretler, insanın dışında meydana gelen işaretlerdir. Nerede duman varsa orada ateş, nerede gözyaşı varsa orada sevinç veya hüznün var demektir. Yapay işaretler ise, insanlar arasında anlaşma amacı ile kullanılan sembollerdir. İnsanın kullandığı dilin işaretleri, asıl olarak yapma sembollerden oluşur. Bu işaretlerle, gösterdikleri varlık arasında benzerlik olmayabilir (İşçi, 1999:104-105). Kedi sözcüğü, kediye benzemeyebilir.

Dil toplumun tüm bireylerini kuşatan toplumsal ve kültürel olarak yapılandırılan soyut bir ses sistemidir. İnsan seslerinin bir araya gelmesiyle oluşmuş, belirli yapısı ve kuralları olan bir birliktir. Bu ses birliklerinin belirli bir düzene, belli kurallara bağlı kalınarak kullanışı dili ortaya çıkarmış; anlamlı ses birlikleri sözcükleri oluşturmuştur (Saussure 1998:44). Kişiler, ürettikleri bilgileri birbirlerine ileterek anlamlandırır. Belirli bir grup insan tarafından anlamları genel kabul görmüş sözcükler kullanıldığında o grupta daha özel nitelikli dil oluşur. Yerel nitelikli lehçe ve mesleki dil bu türdendir (Kaypak, 2014:72).

İletişimin içinde hayat bulduğu ortamlar, çevre koşulu olarak kurulan iletişimin yapısını ve gelişimini etkiler. Çevre koşulları, iletinin iletişim kanalı içinden akışını etkileyen ortam ve koşulları ifade eder. İletişimin gerçekleştiği fiziksel ve sosyal ortam, gönderen açısından olduğu kadar alıcı açısından da algılamayı etkilediği için önemlidir. Bulunulan yerin ışık durumu, kalabalık ve gürültülü olup olmayışı, kaynağın yorgun, gergin, sevinçli vb. psikolojik halleri hedefle karşılıklı rol ve statü ilişkileri, hedefin hal ve tavırları, iletişimden beklentiler gibi etkenler iletişim ortamını belirleyen dış etkenlerdir. Bir 'iletişim çevresi' oluşur. Bu çevre, kaynak ve hedef arasında anlaşmayı sağlayacak ortak anlamlandırma alanı yani 'ortak dil'dir. İletinin alınması bir anlam ifade etmez. İletinin anlamı anlaşılıyorsa, iletişimin nedeni olan anlamların paylaşımı gerçekleşmez (Kaypak, 2014:75).

İletişimin gerçekleştiği ortamın koşulları değişebilmektedir. Çevredeki bütünlüğü oluşturan etkenler; maddesel varlıklar, olaylar ve enerjiler, çevre faktörleri veya daha geniş bir ifade ile "ekolojik faktörler" olarak adlandırılırlar. Bir canlı ile onu çevreleyen ve karşılıklı etkide bulunduğu, yaşadığı ortam arasında duyarlı ve dengeli bir ilişki söz konusudur. Doğa, güneş enerjisi ile işleyen büyük bir organik makine gibidir. Canlı ve cansız öğeler arasında 'çevrim' veya 'ekolojik döngü' denilen sürekli bir madde ve enerji alışverişi vardır. Çeşitli gelişme ve değişmelerin yaşandığı bir süreç sonunda, doğada bir denge kurulmuştur. "Doğal denge", katı değişmez değil, dinamik bir dengedir. Bu denge, canlı ve cansız varlıklar arasındaki düzen ve işleyiş demektir. Canlıların temel amacı, değişen koşullara uyarak hayatlarını devam ettirebilmek ve türlerinin devamlılığını sağlayabilmektir (Aydın, 2013:25). Her canlı kendi yaşadığı ortama, yani çevresine uyum sağlamış, vücudu bu ortama göre bir yapı kazanmıştır. Sürekli değişen çevre koşulları altında değişmeyen, değişmeye uyum sağlayamayan canlılar seçilip elenmektedir. İnsan dışındaki canlılar doğal seçim etkisiyle; insan ise kültürel değişimleriyle hayatta kalabilmektedir (Güvenç, 2013:25).

Çevrenin dili, doğanın kendisini ifade şeklidir. İnsan genelde sözcüklere dayanan sözel dil kullanırken; doğanın dili ekolojik duyuşsal bir dildir. Sözsüz, sessiz bir dildir. Ama hiç okunmaz da değildir. Kızılderiiler, doğayı dinleyerek, bu dili iyi okuyorlar ve doğaya uygun yaşayarak gereğini yapıyorlardı. Bu bağlamda, ekolojik faktörlerin herhangi birindeki küçük bir değişiklik, o ortamda yaşayan canlıyı da etkilemektedir. Madde ve enerji alışverişi sırasında sorun çıktığında, doğa sessizce gereken düzeltimleri kendisi zaman içinde yapabilmekte, geri-dönüşüm gerçekleştirebilmektedir. Ancak, çok fazla bozucu faaliyet olduğunda geri dönüşüm işlemez hale gelebilmektedir. Çeşitli dengeler üzerine kurulu olan doğal yaşam, insanın çevresini değiştirme ve ona hükmetme hırsı ile zedelenmekte, böylece doğal denge zincirlerinin halkalarında kopmalar başlayarak zincirin tümünü etkileyen ve mevcut dengeleri bozan yapay çevreler ortaya çıkmaktadır (Torunoğlu, 2013:5).

3. KENT VE KENT EKOLOJİSİ

Kenti işlevsel açıdan tanımlamak istersek; *kent*, nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, tarımsal etkinliklerin az olduğu yerleşim alanıdır (Keleş, 1998:75). Tarihsel süreç içinde kent, kaleler ve fiziksel alanla korumalı bir yönetsel ve siyasal yerleşim birimi iken, ekonomik, sosyal ve kültürel içerik yüklenerek yapı değiştirmiştir. Bugün 'kentte yaşadığını hissetmek' gibi ölçütler kent tanımının içerisine girmiştir (Toprak, 2001:5). *Kentleşme*, kent haline gelmeyi ifade eder. Kentleşme olgusu, zaman içindeki bir değişimi, bir büyüme sürecini anlatır. Bu kentleşmenin dinamik yanısırdır. Kentleşme kente; kentleşme kişilere özgü sosyo-ekonomik değişimlerdir (Kaypak, 2014:12).

Kent bir yaşam ortamıdır ve bir çevre içinde var olur. Birey ve toplumun yaşantısını etkileyen ortam ve dış koşulların tümü çevreyi oluşturmaktadır. Bütün canlılar gibi biz de yaşamın temel gereksinimleri için çevremize bağımlıyız. Yaşamımızı sürdürürebilmek için çevremizdeki diğer canlılarla bir takım ilişkilerde bulunuruz. Belki bunu insanın dışındaki diğer canlılar da yapıyor diyebiliriz. Aslında, insanı sosyal bir varlık yapan, onu diğer varlıklardan ayıran niteliği ilişki kurması değildir. Bizler diğer canlıların yapamadıklarını yapıp doğanın içinde yaşam ortamları oluşturabilmekteyiz (Özdemir, 1997:91). İnsanların oluşturdukları, insan beyniyle düşünülen ve insan eliyle yaratılan bu yaşam ortamlarına *yapay çevre* denmektedir. Yapay çevre, insanların yaşadıkları yerlerde kırsal ve kentsel nitelikte oluşturdukları ortamlardır. Üretildiği zamanın toplumsal gereksinimlerine ve sosyo-ekonomik sistemine göre biçimlenir. Yapıldığı dönemdeki toplumların bilgi, teknoloji ve toplumsal değerlerini yansıtır. Doğa insana gövdesine oranla oldukça büyük bir beyin sağlamış; insan da bu beyinle kendi kültürünü yaratmıştır (Childe, 1988:26). İnsan, içinde yaşadığı dünyaya biyolojik ve kültürel olmak üzere iki şekilde uyum sağlamaktadır. Biyolojik uyum çevre koşullarının yarattığı değişikliklerle oluşurken; kültürel uyum, değişen çevre koşulları karşısında insanın uyum kapasitesini güçlendirmektedir (Özbek, 2000:36).

Kent, canlı ve cansız eleman birlikteliği ile bir 'ekolojik' sistemdir. Latince ev anlamına gelen "oikos" ve bilimin karşılığı olan "logos" sözcüklerinin birleşiminden meydana gelen "ekoloji", canlıların birbirleriyle ve çevreleriyle olan karşılıklı etkileşimini inceleyen bilim dalıdır. Etimolojik olarak yerleşme bilimi ya da yurt bilimi anlamlarını içermektedir (Kışlalıoğlu ve Berkes 1993:32). İlk kez Ernest Haeckel tarafından hayvanların canlı ve cansız çevreyle ilişkisini belirlemek için kullanılmıştır (Ertürk, 1994a:92). Canlıların kendi aralarında ve çevreleri ile olan uyum ilişkisini inceleyen bilimsel bir yaklaşımdır. Ekoloji, biyolojinin bir kolu olarak ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Uzun yıllar ilgi çekmeyen ekoloji, 20. yüzyılın sonlarına doğru hızlı nüfus artışı, besin kıtlığı, çevre kirliliği gibi sorunların etkisiyle tanınır haline gelmiştir (Keleş vd., 2009:46). Türkçeye Çevrebilim olarak çevrilmiştir. Ancak, Çevrebilim, Ekolojiden ziyade İnsan Ekolojisi içeriği ile kullanılmaktadır.

Ekoloji, günümüzde, doğanın içinde değişik canlı türlerini birlikte inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlanmaktadır. Ekoloji, bütün canlı organizmaların bir sistem içinde yaşadıkları düşüncesine bağlı olarak gelişmiştir. Doğadaki canlı ve cansız varlıkların aralarında sistemli ilişkiler kurarak oluşturdukları bütüne *ekolojik sistem*, kısaca *ekosistem* (ecosystem) denmektedir. Belirli bir ortam içinde canlıların karşılıklı olarak birbirlerine bağlı halde bulunmaları, ekolojik sistemleri ortaya çıkarmıştır. Ekolojik sistem, ekolojik kurallara göre işleyen bütün çevre sistemlerini kapsamaktadır. Tüm canlıların bir arada, doğa ile uyumlu bir biçimde varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli olan koşulların tamamıdır (Görmez, 2003:12). Örneğin, çöl, dağ, orman, deniz, göl, köy, kent gibi sistemler birer ekosistemdir. Dünya, en büyük ekosistemdir. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, belirli bir mekânı kaplayan, içinde çeşitli canlı ve cansız varlıkları barındıran yaşam dünyaları ekosistem olarak adlandırılır. Her ekolojik sistem kendi sınırlarına sahiptir. Kapalı sistemlerde sınırlar katı; açık sistemlerde ise esnektir. Bu nedenle, açık sistemlerde sınırlar içiçe geçmiş görünebilir. Doğada bu sınırlar her zaman sabit ve kesin değildir. Bir çöl veya orman ekosistemi daralıp genişleyebilir. Bir orman ekosistemi deniz ekosistemi ile bir dağ ekosistemi orman ekosistemi iç içe geçmiş olabilir (Ertürk, 1994a:16-18). Ekosistemler, madde ve enerji döngülerine sahiptirler. Ekolojik sistemin içindeki madde ve enerji dolaşımı komşu ekosistemlerdeki benzer olaylardan etkilenmekte ve onları da etkilemektedir (Çepel, 1992: 80).

İnsan ekolojisi, insan topluluklarının doğal çevre koşullarına göre dünyaya nasıl dağıldıklarını ve nasıl kümelenediklerini inceler. İnsan ekolojisinde söz konusu olan, insanı doğa üzerindeki rolü ve doğanın

ya da çevrenin insan üzerindeki etkisidir. Binlerce yıl önce insan da doğa koşullarına bağlı olarak yaşamakta idi; ancak, bugün insan çevresini değiştirmektedir (Dönmezer, 1992:57). İnsan ekolojisi ile bitki ve hayvan ekolojisi arasındaki farklılaşma, insanların diğer canlılar gibi doğrudan fiziki çevreye bağlı olmaması ve çevresini değiştirebilen unsurlardan kaynaklanmaktadır (Ertürk, 1995:92). Doğa koşullarını kendi yararı doğrultusunda değiştirerek, doğa karşısında mekân ve zamana göre değişik biçim ve düzeylerde hareket kabiliyeti kazanmıştır. Doğa koşulların tutsağı olmamış, çeşitli araç ve gereçler yaratmış, üretme, kullanma, yerleşme yol ve yöntemleri geliştirmiştir. Gerçi bu insan etkinlikleri doğal koşullar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir (Dönmezer, 1992:57).

Kentteki canlıların diğer canlı ve cansızlarla ortaya çıkan ilişkileri insan ekolojisinin özel bir türünü *Kent ekolojisini* ortaya çıkarmıştır (Ertürk, 1995:92). Kent, insanların yaşadığı bir yerleşim birimidir ve yaşayan canlı bir organizma gibidir. Çeşitli organlardan meydana gelen bir canlıda olduğu gibi, kentler de çok farklı işlevleri olan bölgelerden meydana gelir. İnsanın oluşturduğu yapay bir çevre olarak kent, hem kentliyi (insanı) ve hem de kent çevresini (doğayı) içinde barındıran bir ekolojik sistemdir. Kentsel ekoloji, ekolojik anlamda bir habitat olan kent alanlarında doğal çevre bileşenlerinin işleyişinin kültürel çevre bileşenlerini; kültürel çevre bileşenlerinin de doğal çevre bileşenlerini etkilediğini ifade etmektedir (Leitmann, 1999:33; Arslanoğlu 2000:28). Kente insan ekolojisi ile bakan ilk kent sosyologları Chicago Okulu'ndan Robert Park, Roderick McKenzie ve Ernest Burgess'tir. Kenti ilk kez sistemli bir şekilde inceleyen Kentsel Ekoloji Kuramı, insan toplulukların çevreye uyumunu rekabet koşulları altında sorgulamıştır. Birey ve kurumların fiziksel dağılım, yerleşim ve örgütlenme biçimlerini analiz etmişlerdir (Güllüpnar, 2012:8).

Kentsel çevreye yapısal anlamda bakarsak iki ana unsur vardır; *Fiziksel çevre*, bir yerleşmenin iklimsel, yapay ya da doğal fiziki ve coğrafi unsurlarla belirlenen çevresidir. Fiziki çevre şu unsurlardan oluşur; toprakla ilgili (litolojik), hava ile ilgili (atmosferik), su ile ilgili (hidrolojik) ve canlılarla ilgili (biyolojik) çevre. *Kültürel çevre*, toplumsal çevrenin bir parçası olarak insan tarafından şekillendirilir. Kültürel çevre ile insan eliyle üretilen çevre kastedilir. Kültürel çevre maddi ve manevi öğelerden oluşur. Manevi yanı oluşturan değerler ve maddi yönünü belirleyen binalar, yapılar ve yollar kültürel çevre örnekleridir. Kent, fiziksel ve kültürel boyutları ile bir bütündür. Birini diğerinden ayırmak mümkün değildir. Toplumsal ve kültürel yapıdan bağımsız, ondan etkilenmeyen bir fiziksel çevre söz konusu olmaz. Fiziksel çevresinden etkilenmeyen bir toplumsal ve kültürel çevre de düşünülemez. İnsan ekolojisiyle uğraşan sosyologların en temel ilgi alanları fiziksel çevrenin insanların yaşantılarının nasıl değiştirdiği ile insanların kendi çevrelerini nasıl etkiledikleridir.

Kent, belirli özellikleri olan ve bu özelliklerle ayırt edilebilen yeryüzünün bir kısmı, bir doğa parçası üzerinde insana ait toplumsal ve kültürel faaliyetleri kapsayan bir örgütlenmeye sahiptir (Koçman 1991:102). Kent birlikte paylaşılan bir yerleşimdir. Bir yaşam alanı olarak kentler, doğal ve kültürel birçok unsurun bir arada ve karşılıklı etkileşim içinde bulunduğu insan ekosistemleridir. Kentte canlı ve cansız elemanların birlikte oluşturduğu bir sistem görülmektedir. Kentsel ekosistemlerde sistemi oluşturan elemanlar bir denge kurarak sistemin sürdürülebilirliğini, yani yaşam döngüsünü sağlar (Kozan, 2015:6).

Biraraya gelerek kent ekolojisini ortaya çıkaran öğeler şöyle ortaya çıkar; Canlılar; kentte var olan insan, hayvan, bitki toplulukları ve mikroorganizmalardır. Kent asıl olarak insanların yaşam alanlarıdır. İnsan nüfusu, ev halkı ve toplumsal gruplar kenti oluşturan canlılar içine girerler. Kentsel çevre içinde sadece insanlar yaşamaz. İnsanla birlikte onun beslediği veya beslemediği hayvanlar, bitkiler ve ağaçlar bütünlüğü de bunun içine girer. Kedi, köpek, kuş ve böcek gibi hayvanlar kent yaşamına uymuşlardır. Genelde kültür bitkileri yetiştirilir. Bitki ve ağaçlar kentin peyzajını sağlar, kenti güzelleştirir.

Cansızlar; Kentin yerleşmesi, altyapısı, yerleşim alan özellikleri, iklim, toprak ve topografya da dâhil kenti oluşturan tüm yapılar ve donatım bunun içine girer. Kentin maddi yanı "kent altyapısı"nı oluşturur. Kent altyapısı; *doğal altyapı* ve *teknik altyapı* diye ayrılır. *Doğal altyapı*, yeraltı ve yerüstü zenginlikleri, doğal koşulları kapsar. Su kaynakları, orman, arazi, iklim ve maden kaynakları bir kentin sahip olduğu doğal altyapı unsurlarıdır. İnsanlar doğal kaynakları kullanarak yaşam biçimleri oluştururlar. Sanayi Devrimi öncesinde ortaya çıkan sosyo-ekonomik gelişmeler doğal altyapı tarafından belirlenmiştir. Sanayileşme sürecine girmemiş yerlerde doğal altyapı birinci derecede önemli iken, Sanayi Devrimi'nden sonra ve daha ileri gelişme düzeyine ulaşmış mekânlarda üretilmiş altyapının önemi artmıştır.

Canlı-üstü; kentte yaşayan insanın oluşturduğu sosyal yapı ve kültür birleşimidir. “Kent üstyapısı” diye bilinir. Kent üstyapısı soyuttur, kentin değerler sistemini, manevi yanını oluşturur. Sosyal, kültürel, tarihsel ve ekonomik çevre üstyapı unsuru oluştururlar. Kent üstyapısını oluşturan öğeler; sosyokültürel ve ekonomik öğeler, örgütlenme, kentleşme, eğitim, değerler, tutum ve davranışlar, ticaret, turizm ve hizmet sektörü faaliyetleri, kent imgesi, kent kimliği, yaşam biçimi, kentin yaşam kalitesidir. Kentin yerleşim alan özellikleri, topografya, kentin ruhu, bizim üzerimize yansıyan niteliği kent imgesi olarak nitelenir.

4. ÇEVRENİN DİLİ VE KENT EKOLOJİSİNE YANSIMASI

Kent, ekolojisiyle ve insanıyla bir bütündür. Kentte bir yandan hava, toprak, su, bitki gibi doğal çevre koşulları, diğer yandan da ulaşım, ticaret, sanayi, turizm gibi sosyo-ekonomik faaliyetler aynı alanda ve iç içe geçmiş durumdadır. Kent ekosistemi olarak adlandırılan bu yapının sağlıklı işleyişi, yine bu ekosistemin bileşenleri olan doğal ve kültürel unsurların birbiriyle uyumuna ve aralarındaki dengeye bağlıdır (Karadağ, 2009:32).

Kent yaşamında sorunlar yaygındır. Kentsel açıdan sorun, belirsizliği ve zarar görme olasılığını, riski içerir. Kentsel çevrede bir sorun durumu, yavaş ya da birdenbire oluşabilir, dar veya geniş bir alanı kapsayabilir. Kentin kendisinde veya yakın çevresinde ortaya çıkanlar onu doğrudan, dışarıda uzak çevrede ortaya çıkanlar dolaylı vurur. Sorunun boyutlarının genişliği ve yarattığı etkiler durumu daha da ağırlaştırabilir. Bazıları basit, bazıları şiddetli olabilir. Ancak, algılanmadığı zaman görünmeyebilir ve çözülemediği için derinleşir. Bir sorun, yapılanmaya ilişkin bir sorun ise kentsel bozulmanın belirtisi olarak görülür. Çözülmesi en zor sorun yapısal sorundur. Kentte sorun çıkma olasılığını tümüyle engelleyecek bir yöntem henüz yoktur. Konuyu bir yönetim sorunu olarak gördüğümüzde, kentin üst düzey hedeflerini tehdit eden, yaşamını tehlikeye sokan denge durumunu bozan şeyler sorun oluşturur. ‘Kentsel kriz’, kentin varlığını tehdit eden, risk önleme mekanizmasının yetersiz kaldığı, ani tepki gerektiren ve beklenmedik hızlı değişikliklerin neden olduğu gerilimli bir durum olarak tanımlanabilir (Ertürk, 2012). Kent yönetimini normal gündemin dışında meşgul eden, zaman ayrılmasını gerektiren, kentin planlama ve karar mekanizmalarını olumsuz biçimde etkileyen bir kentsel sorundur (Kaypak, 2015:70). Sorunsalda, işin içine sadece ekonomik boyutu değil, her türlü faaliyet boyutu da katılır. Kent yönetiminin daha önce karşılaştığı ve deneyim sahibi olduğu durumlardan farklı, önleyici önlemlerinin yetersiz kaldığı gerilim yaratan durumlar acele tepki gösterilmesini gerektirir.

Kentsel çevreye ilişkin sorunları şu gruplara ayırabiliriz; *İnsan faaliyetleri ile oluşanlar*; Kentte kişiler arasında ortaya çıkan sorunlar, karşılanamayan psikolojik ihtiyaçlar, değerler ve ilkelerde farklılıklar, kente kötü muamele insana ilişkin sorundur. Kentte yaşayanların hayatını devam ettirebilmek için gerek duyduğu, su, hava, yiyecek gibi biyolojik birtakım gereksinmelerini karşılamaları sırasında sorun oluşur. Örneğin, çöp sorunu. *Diğer canlılar ile oluşanlar*; kuduz, veba, kolera gibi mikrobik hastalıklar, salgınlar kentin göze görünen ve görünmeyen canlıları ile ortaya çıkabilir. *Fiziksel ortamdan kaynaklananlar*; Fiziksel etkenler, kaynak kıtlığı, koşullarda ortaya çıkan sorunlardır. Konut alanlarından veya çöplerin yok edilmesi sırasında sorun olabilir. *Zaman nedenleriyle ortaya çıkanlar*; Zaman baskısı, zaman kıtlığı olarak en önemli sorun haline gelmiş durumdadır. Kentte yaşayan insan sayısındaki artışla birlikte sorunlar ve alınması gereken kararlar çok daha karmaşık bir hal almaya başlamış ve yöneticilerin işi daha da zorlaşmıştır (Kaypak, 2015:71).

Kentler çevre sorunları açısından iki düzeyde etkilenmektedir: *Etkileyen olarak*; Kentler, çevre sorunlarının kaynağıdır ve yarattıkları çevre kirliliği ile kendi kendini yani içinde yaşayan insanları ve diğer canlı-cansız varlıkları etkiler. Bir çevre içinde kurulan kent, demografik, fiziki ve ekonomik yönlerden gelişme gösterdiği bütün çevre koşullarını etkiler. Kentte sorunu, bir birey, olay, faaliyet veya bir yapı ortaya çıkarsa bile sonuçta büyük bir kitle bundan etkilenmektedir. Bu etki, her şeyden önce kent insanının biyolojik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamak için yapacağı faaliyetlerde kendini gösterir. *Etkilenen olarak*; Kentler, çevredeki sanayi, tarım, turizm vb. diğer alan kullanışları sırasında oluşan kirleticiler tarafından etkilenirler (Kaypak, 2015:72). Kent etkilenenden ziyade, daha çok çevre sorunlarını yaratan etmen ve sorunun ana kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır.

Bir kent, ekonomik, sosyal, kültürel farklılıklardan oluşan çeşitliliklere sahiptir. Günümüzde kentlerde farklılıklar korunamamakta, standartlaşmaya yerini bırakmaktadır. Standartlaşma sanayi toplumuna ait bir yapısal özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Sanayi Devrimi’nin ardından, gelişmiş ülkelerinde

başlayan hızlı kentleşme süreci, II. Dünya Savaşı sonrasında tüm dünya ülkelerine yayılmıştır. Kentin çekim gücüyle kırdan kente göçün başlaması, nüfusun hızla artması yeni yerleşim alanlarına olan ihtiyacı artırmıştır. Kırsal nüfus kentlerin çeperlerini gecekonduyla doldurmuş ve kentleri büyümüşür. Bunun sonucu, plansız ve kontrolsüz yapılaşma olmuş ve kentler, çevrelerindeki tarım arazilerine doğru yayılmaya başlamışlardır. Kentlerin etrafındaki bahçeler ve tarlalar büyük bir hızla yeni yerleşim bölgelerine dönüşmüşlerdir. Sanayileşme ile başlayan süreçte, yeni modern yaşam biçimi, hem otomobil yoğunluğunu artırmakta, kentte otopark gereği ortaya çıkmakta; hem de başka yapıları çekmekte, kent aynı tip ruhsuz yapılarla kaplanmaktadır. Kent yakınındaki orman alanlarını yerleşme alanı haline getirenler, rant sağlarken, bu alanlara ormansızlaşma ile seli, heyelanı ve erozyonu çekmektedirler. Arazi kullanım amaçlarına göre uzun dönemli bir planlama yapılmadan yerleştirilmesi, kent imar planlarının uygulamada zorlukları ve kontrol yetersizliği, tarım arazilerinin kaybını hızlandırmaktadır. Kentlerin nefes aldığı su havzaları ve yeşil alanların ranta konu olması, kentlerimizi yeşil kentlikten çıkarmıştır. Kentler oluştukları çevrede sorun üretim merkezleri haline dönüşmüşlerdir.

Kentlerin yeşilliğini ve doğasını, görsel güzelliklerini, tarımsal verimliliğini bozan en önemli etken plansız kentleşme ve gelişigüzel yerleşme biçimi olmuştur. Bir zamanların yeşilliği, suları ve doğal bitki örtüsü ve yabanıl hayatı ile özlenen kentler, zamanla kendini kıraç ve verimsiz bir halde bulmuş ve bir insan kalabalığına yerini bırakmıştır. Kentsel alanlarda katı ve sıvı atıkların artmakta olduğu da bilinen bir gerçektir. Nispeten zararsız olan bu atıklara, tehlikeli ve zararlı atıkları da eklersek; bütün hepsinin ayrı ayrı toplanması ve ortadan kaldırılması kentlerde önemli bir çevre sorunu oluşturmaktadır. Zararsız kategorisine soktuğumuz katı atıklar yani çöpler, çok fazla biriktiklerinde kötü kokulara ve zararlılara ortam hazırladıkları gibi metan gazının oluşmasının ve patlamasının da hazırlayıcısı olmaktadır. Havanın, toprağın, suyun atıklarla kirlenmesi kentin sağlığını her gün daha fazla düşürmektedir. Öte yandan, yanıcı ve patlayıcı maddelerle uğraşan işyerleri başta olmak üzere, çevre kalitesini düşüren kent işyerlerinin ve çalışanlarının sağlığı, salgın hastalıklar ve zararlılara karşı mücadele de için bir çevre koruma konusu oluşturmaktadır.

Az çok bütün kentler bu süreçleri geçirmiştir. İnsan olarak yüzyıllardır yaşadığımız çevreyi hep kullanmış ve alıcı ortam olarak görmüşüz. Her gün biraz daha bozulup kirlenince sorunlar ortaya çıkmaya; doğa da hafif yollu uyarılarda bulunmaya başlamıştır. Çevre "kullanımda sınırlara gelindiğine ilişkin" erken uyarı sistemini çalıştırmıştır. Çevrenin ne demek istediği uzun yıllar boyunca okunamamış; daha sonra okunmuş olsa bile, önemi yeterince anlaşılmadığı için yapılması gerekenler yerine getirilmemiştir. Çünkü öncelik ekonomiye ve kalkınmaya verilmiştir. Sorunlar çığırından çıkıp insan yaşamı da tehdit altında kalınca ancak, üzerinde düşünölmeye başlanmıştır. Sanayi tesislerini kurup arıtım yapmadan ormana asit yağmurları yağdırırsanız ağaçlar ölü; ağacı keserseniz toprak çıplak kalır, erozyon, heyelan olur. Tarım topraklarına ev yaparsanız açlık baş gösterir. Nükleer santrali kurup gereken özeni göstermezseniz, patlar, radyasyon saçır. Yerleşim alanları Chernobil gibi yıllarca yaşanmaz hale gelir. Böylece, çevrenin sessiz dili sesliye dönüşür. Doğada her şeyin bir bedeli vardır denilmektedir. Bu bedel, 'geri-dönüşsüzlük' durumlarında çok ağır ödenir. Kısaca, cansız faktörler temelinde çevre bozulur veya değişirse canlılar ölebilir.

Çevrenin bozulmasında tek faktör insan olduğuna göre, insanın kendi ettiğini bulması gayet normaldir. Sonunda zarar gören yine kendisi olmaktadır. Çünkü doğaya dışarıdan müdahalelerle yapılan bozucu eylemler gittikçe daha kısa boyutlarda daha genel, daha yıkıcı olarak yine insana dönmektedir. İnsanoglunun geçirdiği bu süreç içinde, canlıların yaşam temellerini yok etmemek için doğayla mücadele, yerini mecburen doğanın dengesini korumaya bırakmıştır. Çevre koruma, bugün yüzyılımızı belirlemektedir. Ekolojik açıdan dengeli, sağlıklı bir çevrede yaşamak, tüm canlıların ortak hakkı olurken, böyle bir çevreyi sağlamak da tüm insanlığın ortak sorumlulukları olmaktadır (Kaypak, 2015:72).

Bu bağlamda, çevrenin dili ekolojik yaklaşıma dayanır. Ekosistem kavramı; ekonomi, toplumsal konular ve çevreyi birbirleri ile ilişkili biçimde kapsamaktadır. Bir alandaki kararlar diğerlerini de etkiler. Kentsel çevre sorunlarını etkili biçimde ele alış, insan eylemlerini düzenlemede bütüncül bir yaklaşım gerektirir. Ekolojik yaklaşım, salt parçaları değil, bütün sistemi kapsar. Ekosistemin hava, su, toprak, canlı organizmalar gibi bileşenleri arasındaki ilişkiler önem taşır. Ekosistemin dinamik yapısını ve doğasını kabul eder. İnsan eylemlerine sınırlamalar getirilmesini önererek taşıma kapasitesi, esneklik ve sürdürülebilirlik kavramlarını kapsar. Çevreyi, doğal, fiziksel, ekonomik, toplumsal ve

kültürel çevreleri içeren geniş haliyle görür. Yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası tüm çalışma düzeylerini kapsar. İnsandan başka türlerin ve varolan kuşaklardan başka (gelecek) kuşakların önemini vurgular. Doğal, toplumsal ve ekonomik sistemlerle uyumlu olan, süreç içinde kalite, refah, bütünlük ve insanlık onuru ile ölçümlenen bir 'etik'e dayanır. Ekolojik yaklaşımın temel niteliklerini göz önüne aldığımızda, ekolojik kaygıların kentsel gelişmenin hem mekânsal, hem toplumsal ve hem de ekonomik boyutunda yer alması gerektiği dikkat çekmektedir (Koç, 1994:145).

Kentsel çevre içinde yaşama geçtiğinde ekolojik ilkeler çevreye uygun olan ve olmayan düzenlemeleri bize sessizce söyler. Ekolojik ilkeler kısaca şöyle ifade edilebilir: Doğanın bütünlüğü ilkesi; doğanın sınırlılığı ilkesi; doğanın özdenetimi ilkesi; doğanın çeşitliliği ilkesi; yok olmama ilkesi; bedelsiz yarar olmaz ilkesi; doğanın geri tepme ilkesi; doğa en uygun çözümü bulmuştur ilkesi; ilişki ilkesi ve doğa ile birlikte gitme ilkesi vb. Tüm bu ilkeler doğanın sürekliliğinin sağlanması için, doğanın çeşitli öğeleri arasındaki ilişkilerin bütünsellik içinde ele alınmasını öngörmektedir (Kıslıoğlu ve Berkes, 1997: 20).

Doğadaki her şeyin bir sınırı ve bir bedeli vardır. Doğada her şey en basit yaşam kuralına göre işler. Süreklilik ve denge vardır. Doğanın dengesi açısından doğadan bir şey aldığımızda, bir şey vermek durumundasınız. Her şey birbiriyle ilişkili olduğu için doğayı tahrip ederek kazanacağımız şey, ona verdiğimiz ziyandan ötürü muhakkak er veya geç bize bir karşılık veya bedel çıkaracaktır. Çünkü küresel ekosistemde her şey birbiriyle ilişkilidir, hiçbir şey kazanılmaz veya kaybedilmez. Doğa kendisine yapılabilecek olumlu veya olumsuz yönde mutlaka bir tepki gösterir. Doğal sistemler denge içindeki sistemlerdir. Ayrıştırıcı ve temizleyicilerdir. Ancak, bu sistemlere aşırı müdahale, sistem içinde dengesizliklere yol açar ve sistem tepki gösterir. Yararlanmada nesnellik ve eşitlik gözetilmelidir (Kıslıoğlu ve Berkes, 1997:22-26). İnsanın ekosistemde yaptığı bazı değişiklikler kendisine faydalı olabilir, ancak bunlar başka biçimlerde istenmedik veya tahmin edilmedik sonuçlar yaratabilir. Örneğin, dağ yamaçlarındaki ağaçları keserseniz, ev alanı kazanırsınız, ama o tepkisini sel olarak gösterir. Fabrikalar üretim yapar, ama kloroflora karbon gazları ile atmosferi ısıtır. Doğaya verilen zarar biyolojik çeşitliliğin azaltmaktadır. Üretim için üretime dayanan insan uygarlığı, yaygın kentleşme, turizm, karayolları ve otomobili temel alan mevcut ulaşım teknolojisiyle, verimli alanların tarım dışı amaçlarla kullanımı vb. ile birleşen ısı artışı ve ozon incelmesi biyolojik çeşitliliği katlanan bir hızla kemirmektedir (Kaypak, 2015:74).

Büyük çaplı teknolojik ve endüstriyel ilerlemeler kentlerde iki büyük sorunu ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi, doğal çevrenin aşırı kirlenmesidir. Aşırı kirlilik doğadaki yaşamı tehdit edip zincirleme tepkilerle yok olma durumuna getirmiştir. İkincisi ise, doğal kaynakların aşırı tüketimi sorunudur. Doğal kaynak olarak ormanlar, petrol kaynakları, mineral ve madenler bir daha yerleri doldurulamayacak biçimde kullanılmaktadır. Sürekli artış gösteren dünya nüfusunun bu tüketim ve kirlilik sorununun gelecekte de artış göstererek devam etmesi, doğayı ne şekilde tahrip edecektir? Doğa bu tüketimi daha ne kadar kaldırabilir? Sanayi öncesi toplumlar doğayı kullanmalarına rağmen, ona saygı gösterir, yaşamlarının bir parçası olarak görürlerdi. Buna karşın endüstriyel toplumlarda insan kendini doğanın hâkimi olarak görmekte ve ona kendi kullanımına sunulmuş bir mal gibi davranmaktadır. İhtiyaçlarımız arttığı ölçüde onu kullanmamız ve sömürmemiz de artacaktır. Sanayi toplumu insanı doğadaki kaynakların tükenebileceğini düşünmeden onu kullandığı için, kirlilik arttığı sürece insan yaşamı için gerekli olan doğa da ortadan kaybolmaktadır. Yani ekolojik dengeyi tahrip eden insan bir ölçüde kendi geleceğini ortadan kaldırmaktadır. İnsanlığın, kendisiyle birlikte yaşamın kökünü kazıyarak bir gidişatın ve doğayla ilişki tarzının içinde debelendiğini ileri sürenler felaket tellallığı yapmamaktadır. Bugün tartışma konusu olan, ekolojik krizin gezegen riski boyutlarına varan ciddiyeti değil, eşiği aşılmadan bugünkü eğilimlerin geri dönüşsüzlüğün tersine çevrilip çevrilmeyeceğidir.

Dünyada kentleşmenin bu denli hızlı seyri, beraberinde kent alanlarının 'çevresel taşıma kapasiteleri' ve 'kentlerin yaşanabilirliği' kavramlarını gündeme getirmiştir. Taşıma kapasitesinin sınırına gelmiştir. 20. yüzyılın başından bu yana, hızlı nüfus artışına ve teknolojik gelişmelere paralel olarak kentsel ortam üzerindeki baskılar aynı hızla artmış, doğal çevre bileşenlerinin işleyişini ve taşıma sınırlarını zorlayan etkiler ve tahripler çoğalmıştır (Karadağ, 2009:36). Zira insan, sahip olduğu kültürel düzlemde teknolojik araçlarla yaşadığı ortamı kendi istek ve ihtiyaçları doğrultusunda kullanıp şekillendirmektedir. İnsanın çevreye karşı bu tutumu ile çoğu zaman var olan doğal çevre bileşenlerinin taşıma kapasitelerini de zorlamakta ve ortamda kendi kültürel peyzajını yaratmaktadır. Günümüzde kent ekolojisi bu süreçten önemli ölçüde etkilenmektedir (Karadağ-Koçman, 2007:5).

“Yaşanabilir kent”, kentlerde yaşam kalitesini artıran koşulların birkaçının ya da tamamının aynı kentte toplanması durumudur. Kentler için yaşanabilirlik, kentte yaşayanların günlük yaşamı içinde ihtiyaç duydukları sağlıklı çevresel koşulların ve yaşam kalitesinin karşılığıdır. Kentleşmenin doğal koşullar üzerindeki olumsuz etkisinin şiddetlenmesi, kent içindeki çevresel bozulmaların insan sağlığı ve etkinlikleri üzerindeki etkilerinin artması, insanları yaşanabilir kent üzerinde çok boyutlu düşünme ve sorgulamaya itmiştir (Karadağ, 2009:32). ‘Kentsel yaşam kalitesi’, toplumsal ekonomik ve mekânsal öğeler açısından kentsel altyapı, iletişim, ulaşım, konut vb. olanakların sunulma düzeyinin belirlenen standartların üstünde olması durumudur (Geray, 1998:335). Kentin olduğu kadar, kentlinin ve çevrenin de kalitesini yansıtır. Kent içindeki yaşam alanlarını ve çevre kaynaklarını kullanma şekli toplumsal kültürün gelişme düzeyini gösterir. Toplumsal kültür düzeyi, çevre bileşenlerini değerlendirme yeteneğine sahip ise, kent daha sağlıklı bir yaşama alanı haline gelir. Bazı çevre unsurlarının dikkate alınmaması veya yeterince değerlendirilmemesi durumunda kent sağlıklı bir yaşam sürecine girer, işlevlerini yitirmeye başlar (Tunçdilek, 1986:4). Kent içindeki kültürel dokular, toplumun teknolojik, ekonomik, siyasal, etnik, estetik, mimari vb. alanlarda geçirdiği gelişim ve dönüşümün göstergeleridir. Olumlu göstergelere sahip kentler yaşanabilir kentlerdir (Leitmann, 1999:35) Günümüzde çevresel duyarlılığın artması, sanayi, kentleşme, yanlış arazi kullanımı, doğal kaynakların aşırı tüketimi ile çevresel bozulmada insan payının giderek artması, çevrenin şekillenmesinde doğal ve kültürel sistemleri daha dikkatli planlama gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Leitmann 1999:36; Karadağ, 2009:38).

Görülüyor ki; kentsel mekânlarda doğal çevre süreçleri ile toplumsal süreçlerin iç içe geçmişliği ve etkileşimi çok güçlü bir ilişkiler sistemi oluşturmaktadır. Bir mekan organizasyonu ve ekolojik sistem olarak kent çok sayıda doğal ve kültürel alt sistemleri bünyesinde barındırmaktadır. Kentteki her toplumsal ya da kültürel süreç, belli bir çevresel etki doğurduğu gibi, her çevresel etki de belli bir toplumsal tepki doğurmaktadır (Harvey 2003:40). Kent yerleşimlerinde, ekolojik çevrede işleyen doğal çevre bileşenlerine uygun bir yerleşim düzeni/mekan örgütlenmesi yaratmak zorunluluğu vardır. Örneğin, kentte yapılan bir ekspres yol, kentin o bölgesinin konut gelişimi üzerinde etkili olmaktadır. Kentin gelişmesi, nüfus ve alanca büyümesi ile doğal çevre bileşenleri arasındaki bağlılığın bilimsel yöntemlerle araştırılarak kontrol altında tutulması ve denetlenmesi gerekmektedir. Aksi halde, kentin bozulması ile birlikte doğal çevre bileşenlerinin işleyişi ile bağdaşmayan sorunlar gündeme gelmektedir (Karadağ, 2009:36). Kentler, iç ve dış göçe bağlı aşırı nüfuslanma, çevresel taşıma kapasitesinin üzerinde ve yanlış arazi kullanım kararları ile ileri derecede çevresel bozulmanın ve insana bağlı afetlerin de yeni adresi haline gelmektedir. Tüm bu sorunlara eklenen ve farklı sosyo-kültürel ve ekonomik sınıflardan çok sayıda insanın bir arada yaşamasının getirdiği iç huzursuzluk, oturmamışlık, artan kentsel aidiyet sorunlarını beraberinde getirir. Bunlar ise, kentte düzensizliğe, rahatsızlığa ve yaşanabilir kent olmaktan uzaklaştıran olaylara neden olabilmektedir (Karadağ, 2009:39-40).

Modern kent, sorunlarıyla baş edebilmiş, sosyal kalite ile kentliler-kent ve kentsel mekânlar arasındaki ekonomik-ekolojik ilişkileri en uygun biçimde dengelemiş olan kenttir. Ancak bunu başarabilmenin yolu kentin yerleştiği alanın çevresel avantaj ve dezavantajlarının bilimsel bir yaklaşımla ve doğru okumaktan geçmektedir. Kentsel ekoloji, insanın yaşadığı çevre ile ilişkilerini anlama arayışlarını karşılar. Yapılan iş, kentsel çevrenin bir bütün olarak analizidir ve bunun için izlenen yöntem analitik, sistematik, bütüncül ve sentezci yaklaşımı ile çevre değerlendirmesidir. Bu doğrultuda, ‘ekolojik etki analizi’, bir kentsel ekosistemin sahip olduğu mal, hizmet ve enerji akışının kendi nüfusu ve aktivitelerin devamını sağlayacak potansiyelde olup olmadığını taşıma kapasitesini kullanarak sorgulamaktadır (Mcintyre vd, 2000:24). Kentleşme hareketleri, bize kent mekânı ile sosyal dokular arasındaki organik bağı açıklamanın ne denli önemli olduğunu göstermektedir. (Karadağ, 2009:39).

Modern kent yaşamının kalitesi üzerine en önemli çalışma Avrupa Konseyi’nce gerçekleştirilmiştir. İlki 1992; ikincisi 2008’de ilan edilen “Avrupa Kentsel Şartı”nda *kentsel yaşanabilirlik* ifadesi yer almaktadır Kentsel şart, “kentler kentlilerine aittir ve gelecek nesillere aktarılması gereken sosyo-ekonomik, çevresel ve kültürel değerler bütünüdür” demektir (www.tumbelsen.org, 2008). Yaşanabilir kent kurgusunda öncelik kentliye verilmiş ve en önemli kentli hakkı olarak “sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevrede yaşama hakkı” gösterilmiştir. Hedef mevcut doğal ve toplumsal çevre bileşenleri ile uyumlu, koruma-kullanma dengesini gözetken, üreten, kendi sorunları ile baş edebilen kentler yaratmaktır. Bununla birlikte, kentlerin yaşanabilir ve sürdürülebilir kılınması şüphesiz

kentlerdeki mevcut doğal ve beşeri kaynakların daha akılcı kullanımını gerektirir. Bu ise kentin yerleştiği alanın kentsel ekoloji değerlendirmesinin doğru okunması ve üzerinde gelişen insan etkinliklerinin çevresel duyarlılık esasına uygun kullanımlar geliştirmeleri ile mümkündür.

Kentsel alanlarda ortaya çıkan sorunların giderilebilmesi ve makro ölçekte istenen sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi, kuşkusuz kentsel etkinliklerin çevrebilimsel ilkelere uygun olarak gerçekleştirilmesine bağlıdır. Bu bağlamda kentlerde sürdürülebilirliğin sağlanması, bir yandan kaynakları korur ve ekosistemin sağlığını geliştirirken; öte yandan ekonomik kalkınmayı destekleyici önlemlerin alındığı bir değişim süreci ile olanaklı olabilecektir. Bu değişim sürecinin temelinde de ekolojik ilkelere uygun hedef ve amaçların benimsenmesi ve politikaların uygulanması yatmaktadır (Ertürk, 1994b:55). Kentsel ekoloji, mevcut kent alanları içinde sağlıklı ve yaşanabilir yaşam adacıkları yaratma çabalarının bütünüdür. Kentsel ekoloji, çevresel duyarlılıkları dikkate alan, kentsel ekonomik kalkınma modeli içinde kentsel verimliliği, üretkenliği, korumayı ve yeniden kullanımı destekleyen uygulamalara öncelik veren bir yaklaşımla kentsel büyümenin ekolojik planlanmasını önerir (Güllüpınar, 2012:8). Bu planlamadan doğa ile bağlantısı koparmayan ve doğaya uygun gelişen ekolojik kentler ve kısa okunuşu ile 'ekokentler' çıkacaktır. Çevrenin sesini sürekli duymak istemiyorsak, geleceğin kentleri -insan istemese bile- böyle olmak zorunda kalacaktır.

5. SONUÇ

Günümüzde, doğayı ve insan yaşamını tehdit eder boyutlarda ekolojik sorunlar ortaya çıkmış, doğadaki ekolojik zincirlerin zarar görmeye başladığı görülmüştür. Sanayileşme, ekolojik dengenin bozulmasında önemli bir etken olmuştur. Teknolojimizin varlığımızı borçlu olduğumuz ekolojik sistemleri yok edebileceği artık gözle görülür hale gelmiştir. Hakim paradigma, insan-doğa ilişkilerinde "doğaya egemen olma düşüncesi" tarafından biçimlendirilmiştir. İnsanın başlıca görevi, mekanik yaşam biçimleri ortaya çıkartmak olmuştur. Sanki geçmişten bu yana hep bu dokular içinde yaşamışız gibi, pek çoğumuz, doğal çevrenin bir parçası olduğumuzu ve ancak doğal çevre dokusu içinde yaşanabileceğini kavramakta güçlük çekeriz. Teknolojinin insan gereksinimlerini karşılaması gerekir. Bunun nasıl kullanılacağını seçmek, çeşitli yaşam biçimleri arasında seçim yapmak demektir. Ya doğal kaynakları, yaşam için gerekli ekolojik dengeleri korumaya karar verir, teknoloji ve sanayi üretimine sınırlama getirir; ya da teknolojinin her şeyi çözebileceğini düşünürüz. Artık ekonomi-teknoloji ikilisi, ekoloji ile barışmak zorundadır. Çünkü çevre ses vermektedir. Dünyadaki ekonomik büyüme süreçleri fiziki ve biyolojik sınırlara dayanmaya başlamıştır.

Yaşam alanı olarak kentler, ekosistemin temel ilkelerine uymadan hızlı ve rastgele yayılmaktadır. Kentler; sürekli bağımlılık ve etkileşimin olduğu, devingen bir bütün olarak, birer ekolojik sistemdir. Nüfusun ve insan etkinliklerinin yoğunlaştığı, enerji yoğun ve dışa bağımlı ekolojik sistemlerdir. Ama bindiği dalı kesmekte ve toplumsal yaşamın ekolojik boyutunu büyük ölçüde yok etmektedirler. Ekolojik sistemlerin taşıma kapasitesini dikkate almadan plansız ve kontrolsüz gerçekleşen her süreç olumsuzluk ile sonuçlanır. Gelişme ve büyümenin dengeli olmadığı bir kent, sağlıklı sayılamaz. Önce kalkınma anlayışı ile bakarak büyümeyi sürdürecektir altyapı olmadan gerçekleşen her büyüme çöküşle sonlanacaktır. Kentin sürekliliği önemlidir. Kentlerin sürdürülebilirliği için kentlerin gelişimi, ekolojik sistemler ile uyum üzerine temellenmelidir. Paradigmamızı değiştirmemiz, dünyayı ekolojik sistemlerden oluşan bir bütün olarak görmemiz gerekir. Yeşil bir kültür kenti yaratabilmek için ekosistem planlaması yapılmalıdır. Ekolojik kentler, kentin varlığı, yaşanabilirliği ve devamlılığı açısından kent ekosisteminin her bir unsurunu birbiriyle ilişkilendirerek kente bakar.

Doğa insandan önce de vardı. Eğer insan tarafından yok edilmezse insan olmadan da varlığını sürdürecektir. Doğanın nasıl işlediğini anlamak, doğadaki karşılıklı etkileşim ve ilişkiler mekanizmasının bilmek ve ekolojinin koşullarına uygun yaşamak gerekir. Yoksa biz de yok ettiğimiz dünya gibi yok olabiliriz. Yaşanabilir bir dünya için ekolojik dengenin korunması gerekir. Ekonomik sistemler ekolojik sistemlerin bir parçasıdır. Ekonomi için alınan girdiler ekolojik sisteme değişik biçimlerde de olsa çıktı olarak geri döner. Doğal ekosistemlerin yaşam destek sistemlerinin yapısı değişir. Dünya sadece bize ait değildir. Daha sonraki nesiller ile birlikte kullanacağımız ortak evimizdir. Kentin doğal çevresini ve ekolojik dengesini, ruhunu boşaltan uygulamalara karşı, yaşanabilir bir kentsel ve doğal çevrenin yaratılması ve bu yaşanabilirliğin sürdürülmesi için ekolojik bir varlık olarak çevrenin dili olup ses vermemiz gerekir. Yoksa seller, toprak kaymaları, afetler,

hortumlar, ığlar, ısı adaları, sera etkisi, küresel felaketler vb. Őiddetini arttırarak peŐimizi bırakmayacaktır.

KAYNAKÇA

- Arslanoğlu R. (1998). Kent, Kimlik ve KüreselleŐme, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Aydın, S. (2013). "Kültür Kavramı", Antropoloji, (Ed. Handan stndağ), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s. 23-46.
- Childe, G. (1988). Kendini Yaratan İnsan. (ev. Filiz Ofluoğlu), Varlık Yayınları, İstanbul.
- epel, N. (1992). Doğa, evre, Ekoloji ve İnsanın Ekolojik Sorunları, Altın Kitaplar, İstanbul,
- Dönmezer, Sulhi (1992). Sosyoloji, SavaŐ Yayınları, Ankara.
- Ertürk, H. (1994a). evre Bilimine Giriş, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, Bursa.
- Ertürk, H. (1994b). "Kentsel evre Sorunlarının zm Açısından Ekolojik İlkelere", (Ed. Mehmet ubuk), Ekolojik Yaklaşım (17. Dünya Őehircilik Günü Kolokyumu: Kent ve evre: Planlamaya Ekolojik Yaklaşım 4-5-6 Kasım 1993), İstanbul: Mimar Sinan niversitesi, s. 49-58.
- Ertürk, H. (1995). Kent Ekonomisi, Ekin Yayını, Bursa.
- Ertürk, H. (2012). Kentsel Risklerin Azaltılması Açısından Kent Ekolojisinin nemi, Uludağ Üniversitesi, 5 Mayıs 2012 Powerpoint Sunu
- Geray, C. (1998). "Kentsel Yaşam Kalitesi ve Belediyeler", Türk İdare Dergisi, (421), s.335-336.
- Görmez, K. (2003). evre Sorunları ve Türkiye, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Güllüpınar, F. (2012), "Kent Sosyolojisi Kuramları zerine Bir Literatür Değerlendirmesi", aędaŐ Yerel Yönetimler, 21 (3), s. 1-29.
- Güvenç, B. (2013). Kültürün ABC'si, 6. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Harvey, D. (2003). Sosyal Adalet ve Őehir, (ev. Mehmet Morali), Metis Yayınları. İstanbul.
- İŞçi, M. (1999). DavranıŐ Bilimleri, Der Yayınları, İstanbul.
- Karadağ, A. (2009). "Kentsel Ekoloji: Kentsel evre Analizlerinde Coğrafi Yaklaşım", Ege Coğrafya Dergisi, 18 (1-2), s. 31-47.
- Karadağ A. ve Koçman, A. (2007). "Coğrafi evre Bileşenlerinin Kentsel Gelişim Süreci zerine Etkileri: ÖdemiŐ (İzmir) rneği", Ege Coğrafya Dergisi, 16 (1-2), s. 3-16.
- Kaypak, Ő. (2015), Kentleşme ve evre Sorunları, Basılı Ders Notu, Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya/Hatay.
- Kaypak, Ő. (2014). İletifim Bilimi, Basılı Ders Notu, Mustafa Kemal Üniversitesi, Antakya/Hatay.
- Keleş, R. (1998). Kentbilim Terimleri Sözlüğü. İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R.; Hamamcı, C. ve oban, A. (2009). evre Politikası, 6. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara.
- KıŐlalioęlu, M. ve Berkes, F. (1997). evre ve Ekoloji, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Koç, H. (1994), "Ekolojik YaklaŐımlar erevesinde Kentsel Konut Alanları", Mehmet ubuk (Ed.), Ekolojik Yaklaşım (17. Dünya Őehircilik Günü Kolokyumu: Kent ve evre: Planlamaya Ekolojik Yaklaşım, 4-5-6 Kasım 1993), İstanbul, s. 144-154.
- Koçman, A. (1991). "İzmir'in Kentsel Gelişimini Etkileyen Doğal evre Faktörleri ve Bunlara İlişkin Sorunlar", Coğrafya AraŐtırmaları Dergisi, (3), s. 101-122.
- Kozan, A. (2015). Kentsel Ekoloji, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Projesi, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara.
- Leitmann, J. (1999). Sustaining Cities: Environmental Planning and Management in Urban Design, McGraw-Hill Press.

Mcintyre, N.E, Knowles-Yanez, K. & Hope, D. (2000), "Urban Ecology as an Interdisciplinary field: Differences in the Use of -Urban- Between the Social and Natural Sciences", Urban Ecosystems, (4), 5-24.

Özdemir, Ş. (1997). Temel Ekoloji Bilgisi ve Çevre Sorunları, Hatipoğlu Yayınları, Ankara.

Özcan, A. (2007). "Ekolojik Temele Dayalı Sürdürülebilir Kentsel Gelişme: Malatya Kent Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme", 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007) Bildiriler, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, s.689-710.

Özbek, M. (2000). Düünden Bugüne İnsan, İmge Kitabevi, Ankara.

Saussure, de Ferdinand (1998). Genel Dilbilim Dersleri. (Çev. Berke Vardar), Multilingual Yayınları, İstanbul.

TDK, <http://www.tdk.gov.tr>, (12.10.2016).

Toprak, Z. (2001). Kent Yönetimi ve Politikası, Anadolu Yayıncılık, İzmir.

Torunoğlu, E. (2013). "Çevre, Ekosistem ve Temel Kavramlar", Çevre Sorunları ve Politikaları, (Ed. Ülker Bakır Öğütveren), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, s.2-23.

Tunçdilek, N. (1986). Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İstanbul Üniversitesi Yayını, İstanbul.

Yıldız, Meydan S. Gül (2016). Çevre Bilinci ve Eko-Kent Planlaması: Gölbaşı Özel Çevre Koruma Bölgesi Örneği, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara.

Zillioğlu, M. (1986). İletişim Nedir? İkinci Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.

Zillioğlu, M. (1999). "İletişim Kavramı ve Tanımı", İletişim Bilgisi, Dördüncü Baskı, (Ed. Aysun Yüksel), Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir.

http://www.tumbelsen.org/kentli_haklar.html (17.07.2008).